

*Dopis lékaři (1734) od Davida Huma:
svědectví o počátcích jeho filosofie a
cestě k Traktátu o lidské přirozenosti*

Tomáš Kunca

Abstrakt

Autor připomíná 300. výročí narození Davida Huma tím, že české odborné i studentské veřejnosti předkládá text Humova *Dopisu lékaři*, opatřený poznámkami zpřístupňujícími jeho obsah. Tento dopis představuje významné svědectví o počátcích Humovy filosofie a je místem, kde můžeme identifikovat „bod obratu“ na cestu směřující k *Traktátu*. Zároveň je nepostradatelným dokumentem pro výklad Huma z pozice „kontextualistického přístupu“ k ranně-novověké filosofii, jak jej uplatňují zejména Alexander Stewart a John P. Wright.

V březnu či dubnu 1734 (tedy ve věku 22 let a bylo-li to po 26. dubnu pak 23 let) píše David Hume dopis o němž stále ještě nevíme (a s velkou pravděpodobností tomu ani v budoucnosti nebude jinak), kdy přesně a zda vůbec byl odeslán a komu byl adresován. Ve světle jeho obsahu však mlha ohledně faktických okolností dopisu jen dokreslí dramatickou atmosféru, kterou s sebou nese bytostné sdělení mladého a filosofií posedlého skotského gentlemana v mezní situaci (nebo méně expresivně vyjádřeno, na rozcestí). Mladý filosof píše lékaři, jsem nemocen a onemocněl jsem z nadměrného filosofování. To mi ukázalo, že nemocná je i filosofie. Toužím se uzdravit, chci být slavný, udělat si jméno, něco ve světě učených znamenat. Vždyť trpím „Disease of Learned“, nemocí učených, porad' mi, lékaři, a já se stanu léčitelem filosofie. Dopis sám je v literatuře označován jako *Dopis lékaři*,¹ v kritickém vydání Humových dopisů je uveden „3. To (Dr Georg Cheyne)“, předznamenáno vysvětlivkou odkazující na klasické dílo Johna Hilla Burtona o životě a korespondenci Davida Huma ze sklonku první poloviny 19. století (1846), z níž vyplývá, že se jedná o draft dopisu, který pravděpodobně nebyl odeslán,² a poznámkou číslo 2, jež odkazuje opět na Burtona jako původce domněnky, že adresátem je Dr George Cheyne.³

V letošním roce si připomínáme 300. výročí od narození Davida Huma a pro čtenáře může být překvapující, že autor článku si v daném kontextu za své téma volí právě představení *Dopisu lékaři*. Volí tím vlastně návrat k počátkům Humova filosofování v naději, že zahlédneme horizont cesty, kterou Hume již nikdy neopustí a jejímž sledováním je dohnán k napsání a anonymnímu vydání *Traktátu o lidské přirozenosti* (1739, 1740), místa nejsystematičtější a nejobsáhlejší expozice své vize o založení a provedení „science of man“ či „science of human nature“.⁴ Dopis

* Článek vznikl na základě dílčí studie v rámci Specifického vysokoškolského výzkumu FHS UK (261704/2010) a v návaznosti na grant IGA VŠE Praha („Filosofie, etika a ekonomické teorie skotského osvícenství“).

¹ Např. M. A. Stewart ve studii „Hume's Intellectual Development, 1711- 1752“, in M. Frasca-Spada and P. J. E. Kail (eds.), *Impressions of Hume*, Oxford: Oxford University Press, 2005, s. s. 29, pozn. 56., hovoří o „the letter to the physician“.

² J. H. Burton, *Life and Correspondence of David Hume*, Vol. I, Edinburgh: William Tait, 1846, s. 30 a následující; HL, vol. 1, s. 12.

³ Otázka adresáta není (a zřejmě ani nebude) fakticky vyřešena. Věcné důvody podporující Burtonovu domněnku (včetně odkazů na literaturu) nám vyplynou z výkladu dopisu a jeho kontextů. Velmi opatrně (s množstvím „if“) ji v soudobé argumentační variantě J.P. Wrighta (srov. J.P. WRIGHT, „Dr. George Cheyne, Chevalier Ramsay, and Hume's Letter to a Physician“, in *Hume Studies*, Vol. XXVIX, Number 1 (April, 2003), s. 125-141 připouští i D. F. Norton (D.F. Norton, „Historical Account of A *Treatise of Human Nature* from its Beginnings to the Time of Hume's Death“, in D. Hume, *A Treatise of Human Nature: Two volume set (Clanderon Edition of the Works of David Hume)*, Volume 2, Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 441).

⁴ O rozhodujícím významu zkušenosti kterou Hume tak plasticky a literárně zdařile popisuje v *Dopisu lékaři* pro základní „vyladění“ jeho filosofie, a tedy i cestu k *Traktátu*, jsou přesvědčeni jak M. A. Stewart („Hume's Intellectual Development, 1711- 1752“), tak R. Brandt (srov. R. Brandt, „The beginnings of Hume's philosophy“, in G. Morice (ed.), *David Hume : Bicentenary Papers*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 1977, s. 117-27).

samotný přináší i cenné svědectví o specifickém způsobu dění ranně-novověkého filosofování v Británii (zejména ve Skotsku) a jeho kontextech. Spolu s *Dopisem Michaelu Ramsaymu* (31. srpna 1737), ten byl objeven a publikován až na počátku 60. let 20. století (a není ještě zahrnut v kritickém vydání Humových dopisů) zásadním způsobem problematizuje i v našich podmínkách hluboce zakořeněná výkladová kliše o tradici „britského empirismu“ (od Locka k Berkeleymu a dále k Humovi) či o „boji“ britského empirismu s kontinentálním racionalismem,⁵ případně též představy o Humovi jako praotci pozitivismu a možné opoře analytické filosofie. Autor sám musí přiznat, že dlouhá léta podobné předsudky sdílel a dokonce i rozšiřoval, a až nyní zpětně nahlíží význam *Dopisu lékaři* jako nepostradatelné ingredience při vymýtání mnoha podob školského schematismu, jimiž se lze nechat tak snadno infikovat. Studium *Dopisu lékaři* tedy může být s jistou nadsázkou chápáno i jako počátek terapie podobné té, kterou ordinoval M. A. Stewart analytickou filosofií zatížené britské filosofii již počátkem 80. let 20. století. Je jistě zajímavou shodou okolností, že v roce 2011 si můžeme připomínat jak výročí 300 let od narození Davida Hume, tak 30 let od Stewartova „programového prohlášení“ v „Předmluvě editora“ k dílu Johna P. Wrighta (*The sceptical realism of David Hume*) datované „prosinec 1981“. ⁶

V naději na otevření diskuse (nejen) o povaze Humovy filosofie se autor rozhodnul vyslyšet výzvy kolegů i posluchačů a zprostředkovat jim text *Dopisu lékaři* z kritického vydání dopisů Davida Huma (nyní dostupných nejen v edici z roku 1932, ale také nového vydání z roku 2011), který opatřil poznámkami ve snaze přiblížit jeho obsah. Vzniknul tak materiál, který bude východiskem pro interpretační studie zamýšlené k publikaci v následujících letech. Pro lepší orientaci v textu (a zejména pro případnou diskusi o něm) autor zvolil užití praxe číslování odstavců, jak ji známe z kritického vydání Humova díla (Clanderon Edition), a to i přes to, že ji editor dopisů neuplatnil. Citujeme tedy ve tvaru LP (Letter to the Physician), v závorce číslo odstavce a stránka vztahující se k dopisu, jak je uveden

⁵ Současný interpretační standard dobře reprezentuje citát od Michala Ayerse (z kapitoly „Theories of knowledge and belief“, in: *Cambridge History of Seventeenth-Century Philosophy*, vol.2, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s. 1018): „...term „British Empiricism“, when taken in its traditional sense to refer to continuous „development“ from Locke through Berkeley to Hume, is one of the more inept clichés in the historiography of philosophy. No principle, both intelligible and true, can put just these three very differently motivated intellectuals alone on the same island in the sea of early modern philosophy.“ Ayers nás dále upozorňuje (tamtéž, s. 1019): „Empiricism was flourishing among both English and French new philosophers long before Locke’s first thoughts about it, and it continued to do so. The commonplace that empiricism was (or is) a characteristic of British, as opposed to „continental“ thought should have looked fairly foolish in the era of (say) Cudworth and More on the one hand and Bayle and Huet on the other; or even during the period in which Locke’s *Essay* was subjected to considerably rougher criticism in Britain than receiving from everyone in France.“

⁶ „General editor’s preface“, in: J.P. Wright: *The sceptical realism of David Hume*, Manchester: Manchester University Press, s. ix – x. Východiska a realizaci programu autor představí „při díle“ v článcích, které budou následovat v roce 2012.

v *Dopisech* (*The Letters of David Hume*, ed. J. Y. T. Greig, Volume I, Oxford: Oxford University Press, 1932 (2011)).

3. To (Dr. George Cheyne.)

(March or April 1734)

Sir

1 Not being acquainted with this handwriting, you will probably look to the bottom to find the Subscription, & not finding any, will certainly wonder at this strange method of addressing to you. I must here in the beginning beg you to excuse it, & to persuade you to read what follows with some Attention, must tell you, that this gives you an Opportunity to do a very good-natur'd action, which I believe is the most powerful Argument I can use. I need not tell you, that I am your Countryman, a Scotchman; for without any such tie, I dare rely upon your Humanity even to a perfect Stranger, such as I am. The Favour I beg of you is your Advice, and the reason why I address myself in particular to you, need not be told. As one must be a skilful Physician, a man of Letters, of Wit, of Good Sense, & of great Humanity, to give me a satisfying Answer, I wish Fame had pointed out to me more Persons, in whom these Qualities are united, in order to have kept me some time in Suspense. This I say in the Sincerity of my Heart, & without any Intention of making a Complement: for tho' it may seem necessary, that, in the beginning of so unusual a Letter, I shou'd say some fine things, to bespeak your good Opinion, & remove any prejudices you may conceive at it, yet such an Endeavour to be witty, woud but ill suit with the present Condition of my Mind; which, i must confess, is not without Anxiety concerning the Judgment you will form of me. Trusting however to your Candour & Generosity, I shall, without further Preface, proceed to open up to you the present Condition of my Health, & to do that the more effectually shall give you a kind of History of my Life, after which you will easily learn, why I keep my Name a Secret. (LP(1), s. 12.)⁷

⁷ První odstavec („úvod dopisu“) je zahájen omluvou za podivný způsob, jakým pisatel lékaře oslovuje. Adresát musí být překvapen, že dle rukopisu nepoznává autora a zároveň shledává, že dopis není podepsaný, autor neznámý, anonym. To by lékaře nemělo odradit od pozornosti k tomu, co bude sděleno, vždyť se mu otevírá příležitost učinit dobrý skutek a to je přece ta nejlepší motivace. „Nemusím uvádět, že jsem Váš krajan, Skot, neboť i nezávisle na této vazbě si i jako zcela neznámý člověk dovoluji spoléhat na Vaši lidskost.“ Neznámým lékařem je tedy Skot. Ale ne ledajaký, jsou tady důvody, proč právě on a ne někdo jiný. Humovy požadavky nejsou právě skromné: „Laskavost, které si od Vás žádám spočívá v tom, že mi poskytnete radu a důvody, proč jsem se svěřil právě do Vašich rukou není nutné rozebírat. Očekávanou radu my může dát jen umný lékař („a skilful Physician“), vzdělanec („a man of Letters“), člověk pronikavého myšlení („of Wit“), zdravého rozumu („of Good Sense“) a velké lidskosti („great Humanity“) ... “. To vše je psáno od srdce, není to prázdný kompliment. Dokonce se ani nesnaží vystavit se v nějakém skvělém světle, prokázat svůj tvůrčí potenciál, aby si lékaře naklonil a přesvědčil ku pomoci. Vždyť by se to neslučovalo „s nynějším stavem mojí mysli („present Condition of my Mind“)“. Hume přiznává, že se obává ortele, jaký lékař nad jejím stavem vynese. Nicméně důvěřuje v jeho „nepředpojatost („Candour“) a šlechtnost („Generosity“)“ a bude v dopise pokračovat tím, že mu zjedná přístup ke svému

2 You must know then that from my earliest Infancy, I found alwise a strong Inclination to Books & Letters. As our College Education in Scotland, extending little further than the Languages, ends commonly when we are about 14 or 15 Years of Age, I was after that left to my own Choice in my Reading, & found it encline me almost equally to Books of Reasoning & Philosophy, & to Poetry & the polite Authors. Every one, who is acquainted either with the Philosophers or Critics, knows that there is nothing yet established in either of these two Sciences, and that they contain little more than endless Disputes, even in the most fundamental Articles. Upon Examination of these, I found a certain Boldness of Temper, growing in me, which was not enclin'd to submit to any Authority in these Subjects, but led me to seek out some new Medium, by which Truth might be establisht. After much Study, and Reflection on this, at last, when I was about 18 Years of Age, there seem'd to be open'd up to me a new Scene of Thought, which transported me beyond Measure, & made me, with an Ardor natural to young men, throw up every other Pleasure or Business to apply entirely to it. The Law, which was the Business I design'd to follow, appear'd nauseous to me, and I cou'd think of no other way of pushing my Fortune in the World, but that of a Scholar and Philosopher. I was infinitely happy in this Course of Life for some Months; till at last, about the beginning of September 1729, all my ardor seem'd in a moment to be extinguisht, and I cou'd no longer raise my Mind to that pitch, which formerly gave me such excessive Pleasure. I felt no Uneasyness or Want of Spirits, when I laid aside my Book; & therefore never imagin'd there was any bodily Distemper in the Case, but that my Coldness proceeded from a Laziness of Temper, which must be overcome by redoubling my Application. In this Condition I remain'd for nine Months, very uneasy to myself, as you may well imagine, but without growing any worse, which was a Miracle. (LP(2), s. 13.)⁸

zdravotnímu stavu. Jako velmi účinný způsob zjednání přístupu pak vidí „vylíčení životního běhu“ („a kind of History of my Life“). Lékař pak snadno pochopí, proč pisatel udržuje své jméno v tajnosti.

⁸ Viděno od prvního odstavce, odstavec druhý otevírá líčení Humova životního běhu a podle počtu let soudě (v době napsání dopisu 22 či 23) je to historie nedlouhá. Veďme však v patrnosti, že již v roce 1737, tedy zhruba za tři roky od dopisu, si Hume poveze z Francie rukopis prvních dvou svazků *Traktátu*.

To první, nač Hume lékaře upozorňuje při líčení svého života je, že od samého počátku („from my earliest Infancy“) u sebe vždy shledával silnou náklonnost ke knihám a vzdělání („a strong Inclination to Books & Letters“). Vzdělání u nás ve Skotsku končí na koleji obvykle mezi 14. a 15. rokem a „jen skromně překračuje studium jazyků“. Po té byl ve věci četby ponechán vlastní volbě, kdy byl téměř se stejnou intenzitou přitahován k celé paletě literární tvorby („Books of Reasoning & Philosophy, & to Poetry & polite Authors“), dnes bychom asi řekli k filosofii, logice, vědě, poezii a krásné literatuře. Snad nám autor dopisu naznačuje, byl jsem ponechán své vášni pro literaturu, otevřel jsem se světu vědění, a pozorně sledujte, jak a proč to se mnou dopadlo tak, že nakonec píšu o radu lékaři. V líčení životního běhu se najednou objevuje silná a radikální teze, zřejmě výraz Humova bytostného přesvědčení či nepotlačitelného pocitu z oné přepestré četby, jemuž dá průchod (a v zásadě ve stejném duchu se ponesou i první odstavce *Úvodu* k 1. a 2. knize *Traktátu*): „Každý člověk obeznámený buď s díly filosofů či kritiků („the Philosophers or Critics“) ví, že ani jeden

3 There was another particular, which contributed more than any thing, to waste my Spirits and bring on me this Distemper, which was, that having read many Books of Morality, & such as Cicero, Seneca, & Plutarch, & being smit with their beautiful Representations of Virtue & Philosophy, I undertook the Improvement of my Temper & Will, along with my Reason & Understanding. I was continually fortifying myself with Reflections against Death, & Poverty, & Shame, & Pain, & all the other Calamities of Life. These no doubt are exceeding useful, when join'd with an active Life; because the Occasion being presented along with the Reflection, works it into the Soul, & makes it take a deep Impression, but in Solitude they serve to little other Purpose, than to waste the Spirits, the Force of the Mind, meeting with no Resistance, but wasting itself in the Air, like our Arm when it misses its Aim. This however, I did not learn but by Experience, and till I had already ruin'd my Health, tho' I was not sensible of it. (LP(3), s. 13 – 14.)⁹

z uvedených oborů vědění („Sciences“) ještě není ustaven („establisht“) a neobsahují o mnoho více než bezbřehé spory („endless Disputes“), a to dokonce i o těch nejzákladnějších otázkách („the most fundamental Articles“). Ihned po té, co dospělo jeho vyšetřování filosofie a kritiky (uvádí zde výraz „Examination“ a je těžké odolat pokušení nesdílet vtíravou domněnku, že se již zde staví do role toho, kdo vidí nemocné tělo vědění) k nahlédnutí neutěšenosti jejich stavu, „shledal jsem, že ve mně zraje a sílí („growing“) odvážné naladění („boldness of Temper“) spočívající v odhodlání nepodřít se v těchto oborech žádné autoritě, ale odhalit nějaký nový (zdůvodňující) základ („Medium“), jehož prostřednictvím může být dosaženo pravdy („Truth might be establisht“). Když Davidovi bylo kolem osmnácti let, hledání přineslo první ovoce. Zdálo se mu, že se před ním otevřela „nová oblast myšlení“ („a new scene of Thought“), jíž se bezezbytku oddal („transported me beyond Measure“). Oddání se nové oblasti myšlení se stává prvním požítkem, jde ruku v ruce se znicotněním či odvržením každého jiného „požitku a zaměstnání“ („Pleasure or Business“), prostě všeho, co brání plné angažovanosti ve sféře nového myšlení. Odmítá kariéru právníka, prvotní to volbu budoucího zaměstnání, a představa oddání se právní praxi v něm vyvolává zhnusení („nauseous to me“). Nedovede si představit, že by ve světě pokoušel Štěstěnu jinak než jako „učenec a filosof“ („Scholar & Philosopher“). Několik měsíců mu zanícené oddání se nové oblasti myšlení přinášelo pocit naprostého štěstí („infinitely Happy“), ale počátkem září 1729 (tj. necelých pět měsíců po osmnáctých narozeninách) „celá moje zanícenost jakoby mžikem vyprchala, nebyl jsem nadále s to vybičovat mysl do takového stavu vytržení („raise my Mind to that pitch“), který mi dříve přinášel tak neskonalý poázeek.“ Když odložil knihu (a vedou se diskuse, zda v této době nějakou knihu skutečně psal, či prostě odložil promyšlenou knihu cizího autora) necítil mladý Hume neklid či vyčerpanost („Uneasyness or Want of Spirits“) a proto si nedovedl představit, že ve hře je „nemoc těla“ („bodily Distemper“). Píše o zakoušení stavu lhostejnosti či neosobnosti („Coldness“) a přičítá jej lenivému naladění („Laziness of Temper“), které je třeba překonat zintenzivněním úsilí. V takovém stavu, kdy je nepříjemný sám sobě, zůstává následujících devět měsíců a považuje za zázrak, že se situace nezhoršila.

⁹ Ve třetím kroku dopisu obrací pacient pozornost k vyličení další okolnosti své nemoci, jež je významná právě tím, že právě jí přičítá jistou prioritu v řetězu příčin. Ona významnost je blíže specifikována jako „vyčerpaní životních duchů („waste my Spirits“) a uvržení ne mne této nemoci („bring on me this Distemper“).“

Čím tedy mladý filosof vyčerpal „životní duchy“ jako nositele mentální energie do té míry, až upadl do nemoci? Četl mnohé knihy o etice (výslovně uvádí Cicera, Senecu a Plutarcha) a „jsa infikován (slaběji: poznamenán) jejich znamenitostí při vypodobnění ctnosti a filosofie, podstoupil jsem úsilí o zdokonalení duševního stavu a vůle („Temper & Will“), stejně tak jako rozumu a intelektu („Reason & Understanding“).“ Jakým způsobem se ono úsilí o komplexní zdokonalení dělo? Pacient

4 Some Scurvy Spots broke out on my Fingers, the first Winter I fell ill, about which I consulted a very knowing Physician, who gave me some Medicines, that remov'd these Symptoms, & at the same time gave me a Warning against the Vapours, which, though I was labouring under at that time, I fancy'd myself so far remov'd from, and indeed from any other Disease, except a slight Scurvy, that I dispis'd his Warning. At last, about April 1730, when I was 19 Years of Age, a Symptom, which I had notic'd a little from the beginning, encreas'd considerably, so that tho' it was no Uneasiness, the Novelty of it made me ask Advice. It was what they call a Ptyalism or Watryness in the mouth. Upon my mentioning it to my Physician, he laugh'd at me, & told me I was now a Brother, for that I had fairly got the Disease of the Learned. Of this he found great Difficulty to perswade me, finding in myself nothing of that lowness of Spirit, which those who labor under that Distemper so much complain of. However upon his Advice, I went under a Course of Bitters, and Anti-hysteric Pills, drank an English Pint of Claret Wine every Day, and rode 8 or 10 Scotch Miles. This I continu'd for about 7 Months after. (LP(4), s. 14.)¹⁰

se bez ustání posiloval či lépe, otužoval, úvahami o (i ve smyslu: namířenými proti) „smrti, bídě, neštěstí, bolesti a všem dalším životním pohromám“.

Zkušenost a jen zkušenost („Experience“) přinesla filosofovi poznání, jehož se mu ovšem dostalo až po té, co si zničil zdraví. Ona zkušenost mu ukázala, že úvahy o (proti) životním pohromám jsou nesmírně užitečné právě (a jen?) tehdy, jsou-li spojeny s praktickým životem ve společnosti („active life“).⁹ Vysvětlení se zdá Humovi jednoduché až samozřejmé, pro nás však významová půda, na níž se zřejmě pohybuje, již dávno vyhasla. A jistě si řekneme, na pozadí bude nějaká teorie. Posuďte sami (a zde se v „překladu“ autor může lehce zmýlit): „protože (vnější, konkrétní, jednotlivá, prakticky lidská) událost („Occasion“) je zároveň (ve stejném čase) doprovázena úvahou (je reflektována), zjedná překonáním odporu tato událost snazší přístup úvahy do duše (respektive, vytvoří vazbu?) a způsobí, že v duši zanechá hluboký vtisk („deep Impression“). V situaci samoty („Solitude“) (zřejmě rozuměno tak, že v situaci kontemplace, aktivismu orientovaného do sebe a oproštěného od podnětů nějaké vnější lidské události) neposlouží taková úvaha o mnoho více k jinému účelu než vyčerpání životních duchů („waste the Spirits“), síla mysli se nesetká se žádným odporem, ale sama se vyčerpává naprázdno, podobně jako naše ruka, když mívá svůj cíl.

¹⁰ Ve čtvrtém odstavci dopisu obrací pisatel pozornost k vylíčení zejména tělesných příznaků nemoci, jejich postupnému vývoji, léčbě a stanovení diagnózy. Pisatel líčí, jak v zimě 1729/30 navštívil lékaře s tělesným příznakem, jemuž nepřičítal velkou váhu, ten předpsal léky, příznaky po nich zmizely, ale k lékům onen znalý lékař („a very knowing Physician“) přidal i varování před depresí („Vapours“), a to pisatele nepříjemně překvapilo. Neviděl souvislost s oněmi tělesnými příznaky a varování tedy nebral vážně. V dubnu 1730 (tedy kolem devatenáctých narozenin) se však jiný tělesný příznak, jemuž pro nerozvinutost zpočátku nevěnoval pozornost, velice zviditelnil, což donutilo mladého filosofa vyhledat lékařskou radu. Dostavilo se další překvapení. Popsal příznak lékaři, lékař se mu začal smát a řekl cosi jako „vítej mezi námi“. Diagnóza zněla: nemoc učených („Disease of the Learned“). Přesvědčit pisatele o tom, že trpí právě tímto neduhem bylo velmi obtížné. Hume u sebe neshledával „právě onu skleslost či vyčerpánost ducha („lowness of Spirit“), na níž si tak hlasitě stěžují ti, kdo nemocí trpí.“ Krásný doklad toho, že měl pisatel o nemoci načteno. Nicméně rady lékaře uposlechnul a zahájil léčbu. Ta spočívala v podávání žaludečních kapek (či likérů?) („Course of Bitters“) a dobových antidepresiv („Anti-hysteric Pills“). Rádi bychom podstoupili další část léčebné kúry spočívající v konzumaci anglické penty klaretu a jízdě na koni (8 – 10 skotských mil), to vše každý den.

5 Tho I was sorry to find myself engag'd with so tedious a Distemper yet the Knowledge of it, set me very much at ease, by satisfying me that my former Coldness proceeded not from any Defect of Temper or Genius, but from a Disease, to which any one may be subject. I now began to take some Indulgences to myself; studied moderately, & only when I found my Spirits at their highest Pitch, leaving off before I was weary, & trifling away the rest of my Time in the best manner I could. In this way, I liv'd with Satisfaction enough; & on my return to Town next Winter found my Spirits very much recruited, so that, tho they sank under me in the higher Flights of Genius, yet I was able to make considerable Progress in my former Designs. I was very regular in my Diet & my way of Life from the beginning, & all that Winter made it a constant Rule to ride twice or thrice a week, and walk every day. For these Reasons, I expected, when i return'd to the Countrey, & cou'd renew my Exercise with less Interruption, that I wou'd perfectly recover. But in this I was much mistaken. For next Summer, about May 1731, there grew upon (me) a very ravenous Appetite, & as quick a Digestion, which I at first took for a good Symptom, & was very much surpriz'd to find it bring back a Palpitation of the Heart, which I had felt very little of before. This Appetite, however, had an effect very unusual, which was to nourish me extremely; so that in 6 weeks time, I passed from the one extreme to the other; and being before tall, lean, & raw-bon'd, became on a sudden the most sturdy, robust, healthful-like Fellow you have seen, with a ruddy Complexion & a cheerful Countenance. In excuse for my Riding, and care of my Health, I alwise said, that I was afraid of Consumption; which was readily believ'd from my Looks; but now every Body congratulated me upon my thorow Recovery. This unnatural Appetite wore off by degrees, but left me as a Legacy the same Palpitations of the heart in a small degree, and a good deal of Wind in my Stomach, which comes away easily, and without any bad Goût, as is ordinary. However, these Symptoms are little or no Uneasiness to me. I eat well; I sleep well. Have no lowness of Spirits; at least never more than what one of the best Health may feel, from too full a meal, from sitting too near a Fire, and even that degree I feel very seldom, and never almost in the Morning or Forenoon. Those who live in the same Family with me, and see me at all times, cannot observe the least Alteration in my Humour, and rather think me a better Companion than I was before, as choosing to pass more of my time with them. This gave me such Hopes, that I scarce ever mist a days riding except in the Winter-time; and last Summer undertook a very laborious task, which was to travel 8 Miles every Morning, & as many in the Forenoon, to and from a mineral Well of some Reputation. I renew'd the Bitters and Anti-hysteric pills twice, along with the Anti-scorbutic Juices last Spring, but without any considerable Effect, except abating the Symptoms for a little time. (LP(5), s. 14 – 16.)¹¹

¹¹ V úvodu pátého odstavce shledává pisatel politováníhodným, že je zasažen tak únavnou a zdlouhavou nemocí, nicméně poznání („Knowledge“) kterým je o této nemoci obdařen velice přispělo

6 Thus I have given you a full account of the Condition of my body, & without staying to ask Pardon, as I outtht to do, for so tedious a Story, shall explain to you how my Mind stood all this time, which on every Occasion, especially in this Distemper, have a very near Connexion together. Having now Time & Leizure to cool my inflam'd Imaginations, I began to consider seriously how I should proceed in my Philosophical Enquiries. I found that the moral Philosophy transmitted to us by Antiquity, labor'd under the same Inconvenience that has been found in their natural Philosophy, of being entirely Hypothetical, & depending more upon Invention than Experience. Every one consulted his Fancy in erecting Schemes of Virtue and of Happiness, without regarding human Nature, upon which every moral Conclusion must depend. This therefore I resolved to make my principal Study, & the Source from which I wou'd derive every Truth in Criticism as well as Morality. I believe 'tis a certain Fact that most of the Philosophers who have gone before us,

k vyrovnanosti jeho duševního stavu. Díky poznání nabývá přesvědčení: „původní stavy neosobnosti či lhostejnosti („Coldness“) nevyplývají z žádné (přirozené?) vady temperamentu / vznětlivosti („Temperament“) nebo kvality mysli („Genius“), ale z nemoci, kterou může trpět každý člověk.“ S povědomím o povaze nemoci si začíná více hledět sebe, dnes bychom řekli, stará se více o „duševní hygienu“. Studium je nyní umírněnější, zahájováno jen tehdy, když shledává duševní kondici (síly) na vrcholu („when I found my Spirits at their highest Pitch“) a ustává ještě před tím, než se dostaví vyčerpanost.“ Zbývající čas vyplňuje činnostmi, které nejsou vážné, rozptylují a duševní energii nevyčerpávají (alespoň tak autor rozumí výrazu: „trifling away rest of Time in the best manner I could“).

Pisatelův stav se vyvíjel k jeho spokojenosti a při návratu do města v zimě 1730/31 cítí, že se duševní energie citelně obnovila. Její stav sice neumožňoval oddávat se náročnějším výbojům mysli („higher Flights of Genius“), přesto byl pisatel schopen „významně pokročit ve svých původních záměrech.“ Celou zimu dodržoval „léčebný režim“ a očekával, že se při návratu na venkov bude moci intenzivně věnovat dílu a pokračovat v něm při minimalizaci přerušení, prostě tak, jak by pracoval uzdravený člověk. S jistou dávkou smutku však v dopise konstatuje: „V tom jsem se však velice zmýlil“. Tělo se přihlásilo nečekaným způsobem a ztvarovalo svého nositele - Davida Huma - do podoby, jak ji známe z tradice. Co se stalo? Přibližně v květnu 1731 krok za krokem vzrůstá v pisateli dopisu velmi silná a neukojitelná chuť k jídlu („a very ravenous Appetite“) doprovázená rychlým trávením, což zpočátku chápal jako pozitivní symptom. K překvapení však shledal, že se mu vrací (dříve jen téměř neznatelné a znepokojení nevyvolávající) zrychlené bušení srdce („Palpitation of Heart“). „Chorobná žravost“ (můžeme-li to tak nazvat) způsobila, že v průběhu šesti týdnů prodělala fyzická konstituce pisatele proměnu od jednoho extrému k druhému: „jsa dříve vysoký, štíhlý a vychrtlý, stal jsem se náhle nejhřmotnější, nejrobustnější a nejvíce zdravím kypící člověk, jakého jste kdy viděli, s růžolícími tvářemi a dobrotivým výrazem.“

Nepřirozeně nezřízená chuť k jídlu postupně vyvanula a zanechala po sobě dědictví ve formě fyzických příznaků (např. zmíněné bušení srdce). Ty však pisatele příliš znepokojují. Jí dobře, spí dobře, netrpí útlumem duševní energie („lowness of Spirits“), přesněji: „určitě necítím útlum většího rozsahu než je ten, který může cítit člověk při plném zdraví následkem přejedení, pobývání v přílišné blízkosti ohně.“ Dokonce i tento (velmi přirozený a ve svém stupni i nevýznamný) útlum cítí zřídka a téměř nikdy ráno či dopoledne. Z pohledu „druhých“ (zde rodinných příslušníků, s nimiž pisatel pobývá a jimiž je průběžně sledován) není u nově obtloustlého zaznamenávána žádná změna nálady či rozpoložení („Humor“) a jeho slovy: „zcela jistě mne považují za lepšího společníka než dříve, protože jim nyní věnuji více času.“ To vše posiluje víru v uzdravení, pisatel pokračuje v doporučené léčebné kúře, a to s novým elánem a větší intenzitou (jízda na koni v létě dvakrát denně, z toho jednou k léčivému prameni, dvakrát denně žaludeční kapky (likér?) a antidepresiva atd.). Intenzifikovaná léčba však stále ještě nepřináší pisatelem očekávaný zvrat v nemoci, pouze dočasně zmírňuje její příznaky.

have been overthrown by the Greatness of their Genius, and that little more is requir'd to make a man succeed in this Study, than to throw off all Prejudices either for his own Opinions or for this of others. At least this is all I have to depend on for the Truth of my Reasonings, which I have multiply'd to such a degree, that within these three Years, I find I have scribled many a Quire of Paper, in which there is nothing contained but my own Inventions. This, with the Reading of the most celebrated Books in Latin, French, & English, & acquiring the Italian, you may think a sufficient Business for one in perfect Health; & so it wou'd, had it been done to any Purpose: But my Disease was a cruel Incumbrance on me. I found that I was not able to follow out any Train of Thought, by one continued Stretch of View, but by repeated Interruptions, & by refreshing my Eye from Time to Time upon other Objects. Yet with this Inconvenience I have collected the rude Materials for many Volumes; but in reducing these to Words, when one must bring the Idea he comprehended in gross, nearer to him, so as to contemplate its minutest Parts, and keep it steadily in his Eye, so as to copy these Parts in Order, this I found impracticable for me, nor were my Spirits equal to so severe an Employment. Here lay my greatest Calamity. I had no Hopes of delivering my Opinions with such Elegance & Neatness, as to draw to me the Attention of the World, and I wou'd rather live and dye in Obscurity than produce them maim'd and imperfect. (LP(6), s. 16 – 17.)¹²

¹² Šestý odstavec ohlašuje jistou změnu v orientaci pisatelova výkladu: „Tímto jsem podal vyčerpávající zprávu („full account“) o stavu těla, a aniž bych požádal o omluvu, jak by se patřilo vzhledem ke zdoluhavosti podaného líčení, musím přistoupit k výkladu („explain“), jaký byl v době nemoci stav mysli („Mind“), která je se stavem těla ve všech případech („on every Occasion“), zvláště pak při tomto onemocnění, velmi těsně spojena („a very near Connexion together“).“ Pisatel cítí, právě nyní je vhodná doba k tomu, aby zklidnil „rozohněnou představivost“ („inflam'd Imagination“) a začal vážně uvažovat o tom, jak by měl pokračovat ve filosofických zkoumáních.

Mladý Hume vychází ze zjištění, že filosofie člověka („moral Philosophy“) převzatá od antických myslitelů „je postavena na stejně problematickém základě, který byl odhalen i u jejich filosofie přírody („natural Philosophy“). Je totiž veskrze hypotetická („entirely Hypothetical“) a závislá více na tvořivé síle intelektu („Invention“) než na zkušenosti („Experience“). Při vytváření fiktivních světů ctnosti a štěstí („Schemes of Virtue & Happiness“) se každý z nich řídí bujnou představivostí („Fancy“) a nechává bez povšimnutí lidskou přirozenost („human Nature“) jako primární zřídlo lidské jednání („upon which every moral Conclusion must depend“).“ Pisatel se pevně rozhodnul učinit právě toto (snad můžeme říci: lidskou přirozenost jako to první, odkud lze lidský svět vyložit) základním cílem svého zkoumání („my principal Study“) a zároveň zdrojem („Source“), z něhož by chtěl „čerpat každou pravdu jak v oblasti (literární) kritiky („Criticism“), tak morálky („Morality“).“ Kritický vztah k filosofické tradici formuluje pisatel i v tezi, kterou považuje za jistou („certain Fact“), jejímž obsahem je charakteristika byvších filosofů jako těch, kdo byli „přemoženi velikostí svého ducha“ („overthrown by the Greatness of their Genius“) a pro úspěšné pokračování v díle filosofie není třeba učinit o mnoho více než „zavrhout všechny předsudky („to throw off all Prejudices“), ať již ve vztahu k vlastním názorům nebo názorům ostatních filosofů. Tím je v zásadě podán výčet toho, na čem musí záviset pravdivost pisatelových úvah. Lékaře informuje, že v průběhu uplynulých (soudě z kontextu výkladu nemoci, tří) let jeho úvah výrazně nabyly na objemu a on jimi chvatně zaplnil mnoho „sešitů“ („Quire“; 24 či 25 listů). Pisatel udává: „neobsahují nic než výtvořiny mojí vlastní mysli („my Inventions“).“ Náruživé tvůrčí psaní, četba „nejoslovovanějších knih v latině, francouzštině a angličtině, naučení se italskému jazyku“, to vše, vzácný lékaři, představuje zaměstnání pro dokonale

7 Such a miserable Disappointment I scarce ever remember to have hard of. The small Distance betwixt me & perfect Health makes me the more uneasy in my present Situation. Tis a Weakness rather than a Lowness of Spirits which troubles me, and there seems to be as great a Difference betwixt my Distemper & common Vapours as betwixt Vapours & Madness. (LP(7), s. 17.)¹³

8 I have notic'd in the Writings of the French Mystics, & in those of our own Fanatics here, that, when they give a History of the Situation of their Souls, they mention a Coldness & Desertion of the Spirit, which frequently returns, & some of them, at the beginning, have been tormented with it many Years. As this kind of Devotion depends entirely on the Force of Passion, & consequently of the Animal Spirits, I have often thought that their Case & mine were pretty parallel, & that their rapturous Admirations might decompose the Fabric of the Nerves & Brain, as much as profound Reflections, & that warmth or Enthusiasm which is inseparable from them. (LP(8), s. 17.)¹⁴

9 However this may be, I have not come out of the Cloud so well as they commonly tell us they have done, or rather began to despair of ever recovering. To

zdravého člověka, pokud by to mělo mít vůbec nějaký smysl. Nemoc mi však byla „krutou přítěží“ („cruel Incumbrance“).

Mladý Hume si stěžuje, nebyl s to bez opakovaných přerušení a občasných rozptýlení jinými věcmi dovést sled svých myšlenek až k závěru, postrádá sílu, nedostává se mu koncentrace potřebné pro souvislé promyšlení tématu „na jeden zátať“. Přes uvedenou nesnáz však „shromáždil podkladový materiál pro celou řadu knih („rude Materials for many Volumes“).“ Jeho problém spočívá v přetavení oněch materiálů na slova, „když se musí idea, která je jen hrubě uchopena, zjemnit, aby byla zvážena co do nejmenších součástí a přitom v nich neztracena, aby tyto byly řazeny v náležité posloupnosti.“ Uvědomuje si, že realizace uvedeného postupu je nedosažitelná, „ani stav mojí duševní energie („Spirits“) se nesrovnává s nároky na tak náročný výdej sil („so severe Employment“).“ Na závěr VI. Odstavce podává pisatel stručný leč literárně zdařilý a působivý obraz neštěstí prožívaného mladým filosofem: „Jsem prost naděje, že kdy podám své názory s onou mírou elegance a průzračnosti („Elegance & Neatness“), jež by na mne obrátila zájem učeného světa („Attention of World“), a raději bych žil a zemřel v zapomnění („Obscurity“), než je ztvárnit do podoby zbavené věcné obsažnosti a zatížené neúplností („maim'd & imperfect“).“

¹³ Pisatel si nepamatuje, že by kdy slyšel o tak „skličujícím zklamání“ („miserable Disappointment“).¹³ Právě malý rozestup mezi ním a stavem úplného zdraví Huma ještě více zneklidňuje. Vždyť zdrojem potíží je spíše ochablost („Weakness“) než vyčerpanost („Lowness“) duševní energie („Spirits“) a zdá se, že je „podstatný rozdíl mezi mojí chorobou a běžnou depresí („common Vapours“), tak jako je rozdíl mezi depresí a šílenstvím („Madness“).“

¹⁴ V osmém odstavci nabízí pisatel lékaři paralelu mezi svým stavem a stavem duše náboženských mystiků a fanatiků. V popisech stavu duše („Soul“), které objevil ve spisech francouzských mystiků a skotských náboženských fanatiků, zaznamenal, že zmiňují stav netečnosti („Coldness“) a sklíčenosti („Desertion“), snad bychom mohli říci: stav „vyhoření“ duševních sil, jež se jim často vrací. Někteří z nich pak zakouší takové utrpení po mnoho let. V čem pacient shledává základ významné podobnosti s náboženskými mystiky? Odpovídá, „neboť tento druh zanícení („Devotion“) zcela závisí na síle vášně („Force of Passion“), pročez tedy na síle životních duchů („Animal Spirits“).“ Extáze lásky k Bohu („rapturous Admirations“), do nichž mystici upadají, „mohou narušit stavbu nervů a mozku („discompose the Fabric of the Nerves & Brain“) ve stejné míře, jako hluboké úvahy („profound Reflections“), od nich je „neodlučitelná vroucnost nebo obdiv (snad až ve smyslu ekvivalence pocitu naplnění božstvím – T.K.)“ („that warmth or Enthusiasm which is inseparable from them“).

keep myself from being Melancholy on so dismal a Prospect, my only Security was in peevish Reflections on the Vanity of the World & of all human Glory; which, however just Sentiments they may be esteem'd, I have found can never be sincere, except in those who are possessed of them. Being sensible that all my Philosophy wou'd never make me contented in my present situation, I began to rouze up myself; & being encourag'd by Instances of Recovery from worse degrees of this Distemper, as well as by the Assurances of my Physicians, I began to think of something more effectual than I had hitherto try'd. I found, that as there are two things very bad for this Distemper, Study & Idleness, so there are two things very good, Business & Diversion; and that my whole Time was spent betwixt the bad, with little or no Share of the Good. For this reason I resolved to seek out a more active Life, and tho I cou'd not quit my Pretensions in Learning, but with my last Breath, to lay them aside for some time, in order the more effectually to resume them. (LP(9), s. 17.)¹⁵

10 Upon examination I found my Choice confin'd to two kinds of Life; that of a travelling Governor, & that of a Merchant. The first, besides that it is in some respects an idle Life, was, I found, unfit for me; & that because from a sedentary & retir'd way of living, from a bashful Temper, & from a narrow Fortune, I had been little accustom'd to general Companies, & had not the Confidence and Knowledge enough of the World to push my Fortune or be serviceable in that way. I therefore fixt my Choice upon a Merchant; & having got Recommendation to a considerable Trader in Bristol, I am just now hastening thither, with a Resolution to forget myself, & every thing that is past, to engage myself, as far as is possible, in that Course of Life, & to

¹⁵ V devátém odstavci budeme svědky pisatelova rozhodnutí o tom, jakým (novým) směrem (a z jakých důvodů) orientuje a tím zároveň zintenzivní úsilí vypořádat se s nemocí, a co to bude znamenat pro jeho filosofická zkoumání. Zdá se mu, že na rozdíl od zkušenosti mystiků jeho vymanění se z duševních potíží neprobíhá tak hladce, spíše si „začíná zoufat, zda se vůbec kdy uzdraví.“ Ochranou před upadnutím do stavu trudnomyslnosti („Melancholy“) z tak bezútěšných vyhlídek proň byly „podrážděné úvahy („peevish Reflections“) o marnosti světa a veškeré lidské slávy.“ Je však schopen vidět, ano, takové pocity mohou být považovány za oprávněné, ale „zjistil jsem, že nikdy nemohou být opravdové s výjimkou těch lidí, kteří jsou jimi zasaženi.“ Navíc mladý Hume vidí i to, že „veškerá moje filosofie mne nikdy nedovede k vyrovnání se a spokojenosti v situaci, kterou právě zakouším („wou'd never make me contented in my present Situation“).“ Ani pěstění pocitů marnosti, ani filosofie, jak a kam tedy dál? Pisatel se začíná pocitu marnosti vzpírat a narůstá v něm vůle nemoci čelit. Je posílen jak příklady uzdravení při těžším průběhu onemocnění, tak ujištěními o dobré naději na vyléčení od lékařů, začíná tedy uvažovat o cestě k nějaké účinnější léčbě. Vodítkem mu je to, co o nemoci zjistil. Pisateli se podařilo identifikovat (a z kontextu není zřejmé, na jakém základě), že existují dva faktory velmi negativně ovlivňující průběh onemocnění, a to studijní vypětí a zahálčivost („Study & Idleness“), a dva faktory naopak pozitivní, praktická zaměstnanost a zábava („Business & Diversion“). Dosud životní čas trávil převážně v područí negativních faktorů, podíl pozitivních žádný či zanedbatelný. Závěr tedy nemůže být jiný než: „rozhodnul jsem se najít cestu k aktivnějšímu životu („more active Life“) (zřejmě míněno: k životu praktické zaměstnanosti a zábavy, T.K.) a vzhledem k tomu, že touhu po hlubokém poznání („Pretensions in Learning“) ve mně dokáže umlčet jen smrt, na určitý čas svá zkoumání odložím, abych v nich mohl pokračovat s ještě větší důkladností.“

toss about the World, from one Pole to the other, till I leave this Distemper behind me. (LP(10), s. 18.)¹⁶

11 As I am come to London on my way to Bristol, I have resolved, if possible, to get your Advice, tho' I shou'd take this absurd Method of procuring it. All the Physicians, I have consulted, tho' very able, cou'd never enter into my Distemper; because not being Persons of great Learning beyond their own Profession, they were unacquainted with these Motions of the Mind. Your Fame pointed you out as the properest Person to resolve my Doubts, and I was determin'd to have some bodies Opinion, which I cou'd rest upon in all the Varieties of Fears & Hopes, incident to so lingering a Distemper. I hope I have been particular enough in describing the Symptoms to allow you to form a Judgment; or rather perhaps have been too particular. But you know 'tis a Symptom of this Distemper, to delight in complaining & talking of itself. (LP(11), s. 18.)¹⁷

12 The Questions I wou'd humbly propose to you are: Whether among all those Scholars you have been acquainted with, you have ever known any affected in this manner? Whether I can ever hope for a Recovery? Whether I must long wait for it? Whether my Recovery will ever be perfect, & my Spirits regain their former Spring & Vigour, so as to endure the Fatigue of deep & abstruse thinking? Whether I have

¹⁶ V desátém odstavci nás pisatel seznamuje s konkrétními výsledky úsilí o nalezení cesty „aktivního života“. Shledal, že výběr je omezen na dvě možnosti, guvernanta (vychovatele) vzdělávající mladé muže na cestách („travelling Governor“) nebo obchodníka („Merchant“). První hned zamítá, jednak je v určitém ohledu netvůrčí či banální, jednak se proň nehodí. Nemá návyky potřebné pro společenský život, nemá ani dostatek sebedůvěry a znalosti světa potřebné k tomu, aby v takové pozici uspěl. Důvody diskvalifikace jsou nasnadě, dosud vedl sedavý způsob života v ústraní („sedentary & retire'd way of living“), má neprůbojnou povahu („bashful Temper“) a pochází ze skromných poměrů („narrow Fortune“). Zbývá tedy ona druhá možnost a pisatel činí kroky k jejímu naplnění. Získal doporučení pro velmi úspěšného obchodníka v Bristolu a právě je na cestě za ním. Je poháněn nadějí vyvolanou pevným rozhodnutím „zapomenout na sebe a na vše, co je věcí minulosti a zároveň se plně oddat novému způsobu života do té míry, jaká je vůbec možná, potáčet se světem („to toss about the World“) od pólu k pólu, dokud nemoc nenechám za sebou.“

¹⁷ Blížíme se k závěru dopisu. V jedenáctém (a tedy předposledním) odstavci pisatel sděluje, že se na cestě do Bristolu zastaví v Londýně a bude-li to možné, rád by tam od lékaře získal očekávanou radu, ikdyž připouští, že zvolený způsob vedoucí k jejímu získání může lékaři připadat poněkud nestandardní. Žádný z lékařů, s nimiž se doposud radil o své nemoci, ač ve svém oboru nepochybně kompetentní, „nebyl vůbec s to porozumět mé nemoci („never enter into my Distemper“), neboť nedisponoval hlubokým poznáním překračujícím hranice odbornosti („Persons of great Learning beyond their own Profession“) a nebyl obeznámen s těmito specifickými hnutími mysli („Motions of the Mind“).“ Pisatel znovu skládá poklonu lékaři, právě lékařova slavná pověst z něj učinila nejvhodnějšího člověka, který by měl vyřešit jeho pochybnosti. Mladý Hume se rozhodnul získat stanovisko znalce, o něž by se mohl opřít „při všech četných podobách obav a nadějí („Fears & Hopes“) doprovázejících tak zdlouhavou nemoc.“ Doufá, že při popisu symptomů byl natolik konkrétní, aby to lékaře zmocnilo k formulaci úsudku („Judgement“), spíše však zacházel až do přílišných podrobností. I to však má své důvody. Pisatel o nemoci ví natolik, že může odstavec uzavřít slovy: „Ale jak víte, pocit uspokojení ze stěžování si a vyprávění o sobě („delight in complaining & talking of itself“) je symptomem této nemoci.“

taken a right way to recover? I believe all proper Medicines have been us'd, & therefore I need mention nothing of them. (LP(12), s. 18.)¹⁸

¹⁸ V závěrečném odstavci dopisu mladý Hume předkládá otázky lékaři, a vzhledem k tomu, že podle svého nejlepšího přesvědčení užíval všechny vhodné medikamenty a podstoupil všechny vhodné léčebné kúry, nemusí se jimi lékař zabývat. Pisatel si skromně dovoluje požádat o odpovědi na to: „Zda se mezi učenci které poznal, našel alespoň jeden, postižený stejným způsobem? Zda vůbec mám naději na uzdravení? Zda na ně musím ještě dlouho čekat? Zda vůbec bude moje uzdravení dokonalé a nositelé duševní energie („Spirits“) znovu získají původní dynamiku a sílu („Spring & Vigor“), nezbytnou na to, aby podstoupily výkon služby při hlubokém a obtížně srozumitelném myšlení („endure the Fatigue of deep & abstruse thinking“)? Zda jsem zvolil správnou cestu k uzdravení?“

Bibliography

The Letters of David Hume, ed. J. Y. T. Greig, 2 vols., Oxford: Oxford University Press, 1932 (2011).

M. AYERS, „Theories of knowledge and belief“, in: *Cambridge History of Seventeenth-Century Philosophy*, vol.2, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s. 1003 – 1061.

R. BRANDT, „The beginnings of Hume’s philosophy“, in G. Morice (ed.), *David Hume : Bicentenary Papers*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 1977, s. 117-27.

J. H. BURTON, *Life and Correspondence of David Hume*, Vol. I, Edinburgh: William Tait, 1846.

M. Frasca-Spada and P. J. E. Kail (eds.), *Impressions of Hume*, Oxford: Oxford University Press, 2005.

M. A. STEWART, „Hume’s Intellectual Development, 1711- 1752“, in M. Frasca-Spada and P. J. E. Kail (eds.), *Impressions of Hume*, Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 11 – 58.

D. F. NORTON, „Historical Account of *A Treatise of Human Nature* from its Beginnings to the Time of Hume’s Death“, in D. HUME, *A Treatise of Human Nature: Two volume set (Clanderon Edition of the Works of David Hume)*, Volume 2, Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 433–588.

J. P. WRIGHT, *The sceptical realism of David Hume*, Manchester: Manchester University Press, 1983.

J. P. WRIGHT, „Dr. George Cheyne, Chevalier Ramsay, and Hume’s Letter to a Physician“, in *Hume Studies*, Vol. XXVIX, Number 1 (April, 2003), s. 125-141.

E-LOGOS

ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY

Ročník/Year: 2011 (vychází průběžně/ published continuously)

Místo vydání/Place of edition: Praha

ISSN 1211-0442

Vydává/Publisher:

Vysoká škola ekonomická v Praze / University of Economics, Prague

nám. W. Churchilla 4

Czech Republic

130 67 Praha 3

IČ: 61384399

Web: <http://e-logos.vse.cz>

Redakce a technické informace/Editorial staff and technical information:

Miroslav Vacura

vacuram@vse.cz

Redakční rada/Board of editors:

Ladislav Benyovszky (FHS UK Praha, Czech Republic)

Ivan Blecha (FF UP Olomouc, Czech Republic)

Martin Hemelík (VŠP Jihlava, Czech Republic)

Angelo Marocco (Pontifical Athenaeum Regina Apostolorum, Rome, Italy)

Jozef Kelemen (FPF SU Opava, Czech Republic)

Daniel Kroupa (ZU Plzeň, Czech Republic)

Vladimír Kvasnička (FIIT STU Bratislava, Slovak Republic)

Jaroslav Novotný (FHS UK Praha, Czech Republic)

Jakub Novotný (VŠP Jihlava, Czech Republic)

Ján Pavlík (editor-in-chief) (VŠE Praha, Czech Republic)

Karel Pstružina (VŠE Praha, Czech Republic)

Miroslav Vacura (executive editor) (VŠE Praha, Czech Republic)